

כרטיס לוטו בחמישה שקלים: המתח בין אמונה להשתדלות טבעית

הבת של הגביר הגיעה לגיל שידוכים ונפגשה עם הבחור הטוב בישיבה. הם מצאו חן זה בעיני זה, ולפני שהכריזו על החלטתם, הזמינה הבת את הבחור לפגישת הכרות עם אביה.

השאלה הראשונה שהפנה הגביר אל החתן המיועד הייתה כמובן: "מה אתה מתכוון לעשות בחיים?" - "ללמוד תורה, אני שואף לשבת כל חיי בבית ה' וללמוד יומם ולילה". - "ומהיכן תתפרנס נער צעיר?" - "הקב"ה זן כל אדם וידאג גם לי". "אכן", אמר הגביר, "כולנו מאמינים בה', אבל אחרי שנה יהיה ילד ומה תעשה?" - "הקב"ה שמפרנס מביצי כינים עד קרני ראמים ידאג גם לילד שלי". "ומה יקרה כשהיו עשרה ילדים?" - "נו, הקב"ה פותר כל כך הרבה בעיות ויפתור גם את הבעיה הזו".

יצא הגביר אל הבת המתוחה ואמר: "הבחור עושה רושם נחמד, אבל למה הוא קורא לי – הקב"ה?..

יהודים מכירים את המושג: "השתדלות". לצד האמונה בכך שהקב"ה מנהל את העולם ומוביל כל אחד אל המקום הראוי, אנו יודעים כי חובה לעשות השתדלות טבעית כדי להביא את הברכה לידי מימוש.

מי שמעניק דוגמא איתנה לכך הוא יעקב אבינו. בפרשה הקודמת קראנו כיצד הוא נערך למפגש הגורלי עם עשו ועושה כל מה שצריך - בכל הרבדים של המציאות – כדי להסדר עם אחיו:

1. רש"י לב,ט: התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה. לדורון, דכתיב 'ותעבור המנחה מעל פניו'. לתפילה, דכתיב 'אלקי אבי אברהם'. למלחמה – 'והיה המנחה הנשאר לפליטה'.

אפשר לומר, שיעקב מתפלל לנס כאילו אין טבע ופועל בדרך הטבע כאילו אין נס. מצד אחד, הוא עושה כל הדרוש באמצעים אנושיים כדי להשפיע על אחיו, ולאידך, מתפלל לעזרה ניסית כאילו אין משמעות לכל העשייה הטבעית שלו.

וכאן נשאלת שאלה גדולה בפרשת השבוע: אחרי שקוראים לכל אורך הפרשה את הסיפור הכואב על יוסף הצדיק, כיצד הוא מתדרדר מדחי אל דחי - מהבור שחפרו אחיו בשכם עד בור הכלא במצרים - יוסף מוצא איזו קרן אור טבעית העשויה לגאול אותו מהמצב הנורא אליו נקלע ופונה לעזרת שר המשקים בבקשה שיזכיר אותו לפני פרעה.

ולמרבה הפלא, במקום לשבח אותו על כך שעשה את ההשתדלות הנכונה להיגאל מהכלא, חז"ל מבקרים אותו קשות ואומרים שיוסף נענש בעוון הדבר הזה לשהות בכלא שנתיים נוספות:

רש"י סוף הפרשה: ולא זכר שר את המשקים את יוסף וישכחהו – מפני שתלה בו יוסף לזכרו, הוזקק להיות אסור [עוד] שתי שנים [לכן הפרשה הבאה מתחילה 'ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם']. שנאמר 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים' – ולא בטח אל מצרים הקרויים רהב.

זאת אפוא ההזדמנות לחקור את המתח הקיים בין האמונה להשתדלות הטבעית ולברר את גבולות ההשתדלות המותרים. הדבר יאה שבעתיים בימים אלו, הסמוכים לראש השנה לחסידות, בתור אחד הנושאים היסודיים בחיי היהודי שזוכים לאור בהיר בהשקפה החסידית.

א. פרשת וישב היא פרשה מיוחדת במינה: היא פרשה **בתחפושת** ונושאת בחובה **כפל משמעות**. אפשר לקרוא את הפרשה לפרטיה, כל פסוק בפני עצמו ולדבר על החלק הגלוי של האירועים: זה שבו אנשים מתווכחים ביניהם ומקבלים החלטות קשות. אך אפשר להביט על הפרשה במבט כולל ולראות איך הכול הוא יד ההשגחה המגשימה באופן מופלא **סוף ידוע מראש**.

מצד אחד, שמו של אלוקים אינו מוזכר לכל אורך הפרשיות הללו. החל מתחילת פרק ל"ה בפרשה הקודמת, שם ציווה הקב"ה את יעקב אבינו לעלות לבית אל, ועד תחילת פרק מ"ו בפרשת וייגש, שם יברך הקב"ה את יעקב אבינו ברדתו לארץ מצרים לפגוש את יוסף המשנה למלך – אלוקים אינו מוזכר. על פניו, אלו תהליכים אקראיים של סכסוך קשה בתוך המשפחה, המתפתח לכדי ניסיון רצח ומכירה לעבדות, ובהמשך הסתבכות נוספת של יוסף באשמת עלילה שפלה במצרים. אבל במבט כולל יותר, נראה שיד נעלמה מסובבת את האירועים כדי להביא אותם לידי סוף ידוע מראש.

ובכך, הפרשה היא לימוד מופלא על מהותו של הטבע: לפעמים אלוקים בוחר לצעוד לקדמת הבמה ולנהל את הדברים באופן ניסי מופלא. ולפעמים בוחר להישאר מאחורי הקלעים ולתת לאנשים לעשות את העבודה בשמו, מתוך בחירתם החופשית. כך הטבע הוא הדרך של אלוקים לפעול בעילום שם.

היעד של סיפור יוסף ואחיו, מופיע **מיד בהתחלה**: יוסף חולם כי הוא עתיד להיות **מנהיג** - ומכאן כל הסיפור הוא הדרך שבה החלומות באים לידי מימוש. יוסף מסתכסך עם אחיו, הם זורקים אותו לבור, הוא מתגלגל למצרים ושוב מושלך לכלא, בדיוק שרי המשקים והאופים מושלכים אף הם לכלא – והכול מוביל לכך שיוסף פותר את החלומות והופך להיות משנה למלך, בדיוק כמו שהבטיח החלום¹.

ומהו היעד הרחב יותר של החלומות וסיפור ההתגלגלות למצרים? המדרשים מאירים את הדברים:

2. שבת פט: ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, כדרך כל הגולים (שהרי ירד לשם בגזירת גלות, כפי שהובטח לאברהם בברית בין הבתרים: 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ מצרים'), אלא שזכותו גרמה לו (לירד לשם כמו אביו של המשנה למלך וליהנות מיותר ממאה שנות נוחות במצרים עד תחילת השעבוד).

בראשית רבה פו, ב: למה הדבר דומה? לפרה שהיו מושכים אותה לבית המטבחים ולא הייתה רוצה ללכת. מה עשו? משכו את בנה לפניה והייתה מהלכת אחריו על כורחה שלא בטובתה. כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אמר הקב"ה: בני בכורי הוא ואני מורידו בביזיון! אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו על כורחו שלא בטובתו.

באופן ספציפי יותר, הבה נצביע על שלושה רגעים בסיפור, שנראים כמו סתם רגעים אקראיים, כאלו שמתרחשים בכל יום, אך למעשה הקב"ה היה זה שפעל בהם **בעילום שם**.

הרגע הראשון, הוא הרגע הדרמטי שבו יוסף יצא לראות את שלום אחיו. הם הלכו לרעות את הצאן בשכם ויעקב אביהם דאג להם. אחרי הכול, אזור שכם לא היה מקום סימפטי עבורם לאחר מסע ההרג שעשו שמעון ולוי, ולכן יעקב שלח את יוסף האהוב לראות את שלום אחיו. יוסף הגיע לשכם אך לא מצא אותם. כנראה הם המשיכו למקום אחר. ואז קרה דבר מפתיע:

3. בראשית לז, טו: וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר: מה תבקש? ויאמר את אחי אנכי מבקש, הגידה נא לי איפה הם רועים. ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דתינה. וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן.

על פניו, זהו סתם רגע שגרתי שמתרחש בכל יום, שבו אדם לא מוצא כתובת מסוימת ואיש נחמד מתנדב להצביע על הכתובת הנכונה. אך במבט שני, משהו לא מסתדר: מדוע האיש **פנה ביוזמתו** אל יוסף ושאל מה תבקש? ממתי מישהו עוצר אותך בדרך ושואל בסימפטיות מה חסר לך?²

¹ חשוב לציין כי לא נשללה מהאחים הבחירה החופשית לרחם על יוסף ולנהל את האירועים באופן אחר, אך למעשה הבחירות הרעות שלהם התאימו בדיוק לתכנית האלוקית. הביאור בכך נמצא באגרת הקודש כה, שם מבאר רבנו הזקן כי מצד אחד, על האדם הנפגע נגזר מלמעלה להיפגע, ומצד שני, הפוגע עושה זאת בבחירתו החופשית ואם יבחר שלא לעשות את המעשה הרע, הרבה שלוחים למקום לגלגל את הדברים בדרך אחרת. ² פויילישער ווארט: אצל ה"איש" שנאבק עם יעקב אבינו, כותב רש"י שהיה שרו של עשו, ואילו אצל ה"איש" שפגש את יוסף, מביא רש"י שהיה זה המלאך גבריאל. ולכאורה מנין לרש"י ששם הוא מלאך חבלה וכאן מלאך

מבהיר הרמב"ן את העניין:

רמב"ן שם: להודיענו כי גזרת ה' אמת והחריצות שקר. כי זימן לו הקב"ה מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם. ולזה נתכוונו רבותינו באומרם כי האישים האלה הם מלאכים... כי עצת ה' היא תקום.³

אם כן, לפעמים האנשים שאתה פוגש, הם לא רק אנשים. הם מלאכי שמים המכוונים אותך...

הרגע השני, הוא השלב הנורא בכל הסיפור: יוסף מושלך אל עגלת הסוחרים הישמעאלים כמו חפץ בזוי שעובר מיד ליד. ושוב זורקת התורה פרט צדדי שנראה לא חשוב:

לזכה: והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נושאים נכאות צרי ולוט להוריד מצרימה.

ושב הדברים תמוהים: למה חשוב לדעת מה הם סחבו בעגלות שלהם? רש"י מסיק מכך דבר מעניין:

רש"י: למה פרסם הכתוב את משאם? להודיע מתן שכרם של צדיקים, שאין דרכם של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, אך לזה נזדמנו בשמים שלא יזקק מריח רע.

שמעתי פירוש מעמיק על כך: וכי ברגע הנורא הזה אכפת ליוסף אם הוא מריח נפט או בשמים?! הוא בכלל היה מסוגל להריח משהו בעגלת החוטפים?! אלא ה' אמר לו בכך: יוסף אני איתך. דווקא ברגע הנורא בחיים, ה' מקפיד לשלוח סימן ולומר: "אני איתך". אל תישבר, הכול מתקדם לפי התכנית.

הרגע השלישי בסיפור: לאחר שיוסף עבד כמה שנים בבית פוטיפר, הוא התרסק עוד יותר למטה והגיע אל תחתית בור הכלא במצרים. אפשר לתאר את כותרות העיתונים עם הרכילות העסיסית עליו. ואז התרחשה התפתחות משמעותית במערכת הפוליטית במדינה:

מא: ויהי אחר הדברים האלה, חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדניהם למלך מצרים [זה נמצא בזבוב בכוס שלו וזה נמצא אבן בפת שלו] ויקצוף פרעה על שני סריסיו... וייתן אותם אל בית הסוהר.

ושב זה נראה כמו עוד הסתבכות פוליטית שמתרחשת כל יום. אבל לא מובן, מדוע התורה כותבת "ויהי אחר הדברים האלה"? מה הקשר בין הרכילות הזו ובין הסיפור הקודם על גלגולי יוסף בכלא?

מביא רש"י שני פירושים: **רש"י:** לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו. ועוד, שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם.

לפי הפירוש הראשון, כל הסיפור עם השרים קרה משמים כדי להחליף את כותרות העיתונים במדינה. במקום לדבר על יוסף, שיעברו לדבר על עלילות שר המשקים והאופים... לפי הפירוש השני ברש"י, הסיפור קרה כדי להניע את החלק השני בגלגולי יוסף ולהתחיל את סיפור גאולתו והפיכתו למשנה למלך מצרים, על ידי פיתרון החלום שהעניק לשר המשקים.⁴

אם כן, לסיכום: האנשים שאנחנו פוגשים, הריחות שמריחים מסביב, ואפילו כותרות הרכילות בעיתונים – הם לא סתם סיפורים אקראיים, אלא שלוחים של הקב"ה להגשים את התכנית האלוקית.

השרת? אלא כשיקב ביקש ברכה מהאיש, הלה התחמק ואמר "שלחני כי עלה השחר". ואילו האיש כאן התנדב להציע עזרה ושאל "מה תבקש"?

³ אמנם הפירוש הראשון ברמב"ן שם ובארוכה בהתוועדויות מ"ג ב/704, שהאיש נשלח להעמיד את יוסף בניסיון אם יכבד את אביו וימשיך ללכת אל אחיו למרות ששמע מהאיש ש"מבקשים נכלי דתות להמית אותך".
⁴ העשרה – ביאור הפירושים ברש"י: ראו ביאור נפלא בלקו"ש חל"ה וישב, מנין לקח רש"י את הפירוש הראשון, שהסיפור קרה כדי להחליף את כותרות העיתונים? והרי בפשטות השרים נשלחו לשם כדי להציל את יוסף, כמו הפירוש השני ברש"י?

אלא שיטת רש"י היא, שבכל מקום שנאמר "אחרי הדברים האלה", פירושו אחרי "הדיבורים" האלה, כמו "ויהי אחר הדברים האלה" בפרשת העקדה, שהוא אחר דיבורי יצחק וישמעאל מי גדול ממי. ולכן מפרש כאן רש"י, שאחרי הדיבורים שהיו על יוסף, קרה סיפור השרים כדי שיעברו לדבר עליהם...

וכעת, אנו שבים אל שאלת הפתיחה ושואלים שבעתיים: אם כדברי רש"י, שר המשקים **נשלח לכלא כדי להציל את יוסף**, מדוע יוסף נענש על כך שהרים את הכפפה ופנה לעזרת השר?

ב. תחילה, הבה נרחיב את השאלה ונקיים דיון על **חשיבות ההשתדלות הטבעית**:

בספר שמואל, יש סיפור מעניין בנושא: **היה זה לאחר ששאל המלך נמנע מלהרוג את אגג מלך עמלק והקב"ה החליט לקחת ממנו את המלוכה ולהעבירה לדוד בן ישי**. ה' הורה לשמואל הנביא ללכת לבית לחם ולמשוח את דוד למלך. כמובן, שמואל חשש ללכת, שמא המלך ישמע את הדבר ויהרוג אותו. **ואז ה' הציע לו הצעה מעניינת (שמואל א, טז, ב): לקחת איתו עגל ולומר לאנשים שהוא בא לזבח זבח לה' ובתוך חגיגת הזבח למשוח את דוד למלך בלי למשוך יותר מדי תשומת לב.**

מדהים. במקום שה' ירגיע אותו ויאמר: 'אתה שליח מצווה ושלוחי מצווה אינם ניזוקים. אני אכה את האנשים בסנוורים שלא יראו אותך' - ה' מורה לו **לגנוב את דעת הבריות ולומר חצי אמת** ובלבד לבצע את המשימה בדרך הטבע⁵. מכאן שה' לא ממחרר לעשות ניסים.

הנה המילים החזקות של הר"ן: **4. דרשות הר"ן ח: חפץ ה' יתברך לקיים מנהגו של עולם בכל מה דאפשר והטבע יקר בעיניו, לא ישנהו אלא לצורך הכרחי.**

העיקרון הזה מוביל ליסוד נוסף: כל ברכת שמים **תלויה בהשתדלות של האדם**. ה' יכול לגזור על האדם שפע בראש השנה, אך אם האדם לא יעשה את ההשתדלות המתאימה – הוא לא יזכה לו.

דברים יד, כט: למען יברכך ה' אלקך בכל מעשה ידיך אשר תעשה – תנא דבי אליהו יד: אם עושה אדם מתברך ואם לאו אינו מתברך.

יתירה מכך – וזה דבר מעניין: אנו מוצאים כי דרכי הטבע עשויים להכריע את חייו של האדם. יכול האדם לזכות באריכות ימים לפי ברכת ה', אך אם הוא נכנס למקום סכנה – הוא עלול למות קודם זמנו⁶. בהסבר העניין, כותב הספר החינוך דברים חריגים בחריפותם:

ספר החינוך מצות מעקה: נאמר ועשית מעקה לגגך ... כדי שלא תכשל בריה ליפול בהם ... ועם היות ה' משגיח בפרטי בני אדם ... וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ובמצותו לפי זכותו או חייבו ... אעפ"כ צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם כי האל ברא עולמו על יסודות עמודי הטבע וגזר שתהיה האש שורפת והמים מכבים הלהבה ... ושיעבד גוף האדם אל הטבע!⁷

מהי באמת הסיבה לכך? מדוע "ה' שעבד את גוף האדם אל הטבע"?

יש בכך שני הסברים, אחד בדרך הפשט והשני עמוק יותר, בדרך הקבלה והחסידות. בפשטות, הדבר נובע ממהותו של העולם הזה. "עולם" מלשון "העלם" על אלוקות וכדי לאפשר בחירה חופשית, יש להצניע ככל האפשר את היד האלוקית.

ראיה לכך אפשר למצוא בסיפור התנכ"י הבא: **אשתו של עובדיה הנביא בכתה לפני הנביא אלישע, שבעלה מת באופן פתאומי תוך שהוא משאיר לה חובות גדולים ואיננה יודעת איך להתמודד עם**

⁵ יתירה מכך: מובא בכ"מ ש"אין סומכים על הנס" ואפילו במקום **שמורגל בניסים**. למשל, בירושלמי יומא פ"א ה"ד, שאין מאכילים את הכהן הגדול בערב יוה"כ"פ, שמא יראה קרי - ואפילו שאחד מהעשרה ניסים בבית המקדש היה שלא ראה קרי. עוד מובא בירושלמי שקלים פ"ו ה"ג שעשו שולחנות של שיש בשולחן לחם הפנים ולא של כסף, מפני שהכסף מרתיח – ואף שהיה נס בלחם הפנים שהלחם היה עדיין חם כשסילקו אותו. [עוד הובא ברמ"א יו"ד סימן קעט שיום שמקובל לפי האצטגנינות שהוא לא טוב להתחלת מלאכה, כמו שני ורביעי, אין מתחילים בו, "שבמקום שידוע שהוא כנגד המזל, לא יסמוך על הנס"].

⁶ ראו סיפור בחגיגה ד, ב על מלאך המוות שלקח בטעות אישה קודם זמנה, משום שהכניסה עצמה לסכנה.

⁷ זכור לי סיפור מופלא על אחד הרבנים של אנגליה, שהיה חולה מאוד וביקש ללמוד תניא קודם פטירתו, והחל ללמוד תניא עם הרב"צ שם טוב ע"ה ואחר כך נסע עימו לרבי, ואז הבריא באופן מופלא, אך כיון שהנס הזה התפרסם, הרבי התבטא בצער על כך והוא נפטר. **אשמח אם מישהו יזכר איפה מודפס הסיפור.**

הנושים. הנביא שאל מה נשאר בבית והיא ענתה כד שמן. הוא הורה לה לאסוף את הכלים הריקים בבית ולשפוך לתוכם מכד השמן. קרה נס מופלא והכד לא נגמר ומילא שוב ושוב את כל הכלים בבית.

כאן עולה התמיהה, למה היה צריך שהיא כאילו תשפוך שמן לתוך הכדים הריקים? הרי הנביא היה יכול לעשות נס גדול יותר שפתאום תצוץ במטבח חבית מלאה שמן? מכאן שה' מעוניין להסתיר את הנס ולכן אפילו במקום שהוא בין כך קורה, יש להצניע אותו ככל האפשר.

כך נראה בדברי הר"ן שם: "מפני היות מנהגו של עולם יקר בעיני ה' ... כשיצטרך לחדש נס ופלא יערב בו איזה דבר טבעי למשענת הנס ההוא. עם היות שהדבר הטבעי ההוא לא יספיק לפעול הנס ההוא אלא ישען בו לבד, כענין שאמר אלישע לאשה אחת מנשי בני הנביאים".

באופן עמוק יותר, מוסבר בקונטרס ומעין מאמר יט, שהאדם צריך לעשות מעשה גשמי כדי לחבר את השפע האלוקי עם העולם הזה. השפע האלוקי הוא רוחני וגבוה מהמושגים הגשמיים ולכן האדם נדרש להמשיך את השפע לתוך העניינים הגשמיים הספציפיים שהוא זקוק להם. למשל, כאשר הוא הולך לעבודה ומתאמץ להביא פרנסה, הוא כביכול אומר בכך לקב"ה שהוא מעוניין שהשפע הרוחני העליון שנגזר עליו בראש השנה, יירד בענין הזה של הפרנסה. או כאשר הולך לרופא, הוא ממשיך את השפע הרוחני לתוך הענין של הבריאות. וכן הלאה.⁸

על כל פנים, למדנו מכל זה שההשתדלות הטבעית היא דבר מוכרח ומחויב המציאות. ואם כן שבה ומתחזקת השאלה הראשונה, מה היה הפגם בהתנהגותו של יוסף הצדיק?

ג. הרבי מוצא את ההסבר לשאלה הגדולה הזאת, במילה אחת בדברי רש"י שהובאו לעיל⁹. אך לפני שנאמר זאת, הנה סיפור חסידי, מתאים לימים הסמוכים ל"ט כסלו:

זה היה בשיא המחלוקת כנגד החסידים. מעוזה של המחלוקת היה העיר וילנה, ממנה יצאו החרמות והתכניות כנגד ראשי החסידות, אמנם ראש הקהל של וילנה, ר' מרדכי, היה טיפוס חכם ועניין אותו להכיר מקרוב את מנהיג החסידים. בפעם הבאה שעבר על ידי העיר מעזריטש, במסגרת ענייני המסחר שלו, הוא נכנס לחצרו של המגיד וביקש להיפגש עימו.

הרבי שוחח איתו בענייני תורה, ולפני שהוא יצא, אמר לו כך: "דע לך, שעם כל רופא מגיע מלאך, וככל שהרופא גדול יותר, כך המלאך גדול יותר ואם הרופא הוא הגדול שברופאים, הרי גם המלאך הוא הגדול ביותר". ר' מרדכי לא הבין מה רומז הרבי, אך היחידות הסתיימה והוא הלך.

כשחזר העירה, הוא החל להרגיש חולשה בגופו שהחמירה מיום ליום עד שנפל מחוסר הכרה. הרופאים לא ידעו מה לעשות ואמרו לבני המשפחה שיתכוננו לגרוע מכול. לאחר כמה שבועות שהוא שכב מוטל על המיטה, הופיע בעיר מלך פרוסיה ועימו היה הרופא המהולל האישי שלו, ד"ר גארדיה, שהיה יהודי ממשפחה מתבוללת.

ילדיו של ראש הקהל שהיו מחוברים אל השלטון בעיר, הגיעו אליו והתחננו שיבוא לראות את אביהם. כשהרופא נכנס אל החדר וראה את צבע פניו של החולה, החל לצעוק כי מדובר בבר מינן ובשביל מה קראו לו. אולם הם התחננו שינסה לעשות משהו. הוא החל לשחק עם מיני המרקחת שהיו לו בתיק

⁸ לפי זה מבאר שם סיפור על הבעש"ט, שהיה יהודי עשיר שביקש ממנו לילדים ולא נענה. פעם התאמצו העשיר ואשתו ביותר וראה הבעש"ט כי חפצים בבנים באמת ואמר כי ביכולתם לבחור בין העשירות לבנים. הם בחרו בבנים ואכן תוך זמן קצר נולדו להם ילדים אך נעשו עניים ואביונים. אמנם ביאור הענין, שבראש השנה הוקצב להם שפע וכל השפע הזה הלך לעשירות, אולם הבעש"ט החליף את השפע מעשירות גשמית לבנים.
⁹ העשרה – ביאור נוסף: בתורת חיים לאדמו"ר האמצעי וכמה פעמים במאמרי רבינו ומבואר היטב בלקו"ש חכ"ו/100, כי יוסף היה "צדיק עליון" המרומם לגמרי מהטבע ולכן היה עליו לסמוך על הנס לגמרי ולא להיתלות בדרכי הטבע. [ע"ד הנהגתו של רבי חנינא בן דוסא ששם רגלו על פתח המערה שהיה בה נחש ואמר "לא הערוד ממית, אלא החטא ממית"].

ופתאום זע שריר קל בפניו של החולה והיה נראה שהוא מקבל מעט צבע. הרופא החל לטפל בו, ולאחר כמה שבועות, הוא קם ממיטתו. כאשר החולה קם וראה לידו את הרופא המהולל, הבין את דבריו של הרבי: "עם הרופא הגדול ביותר, בא המלאך הגדול ביותר".

הפעולה של "ההשתדלות" היא פעולה מורכבת. מצד אחד, יש לעשות כלים טבעיים, אך מצד שני, צריך לזכור כי הכלי הטבעי הוא רק "אמצעי" עבור הברכה האלוקית ומי שמרפא הוא הקב"ה ולא הרופא. בלשון אחרת, הרופא הוא שליח כדי להביא את הברכה האלוקית אל העולם הזה.

הרבי הביא לכך משל מאדם שתופר ארנק עבור הכסף: מצד אחד, צריך לתפור ארנק, אך מצד שני, צריך לדאוג גם למלא כסף בתוך הארנק, כי הכלי כשלעצמו עוד לא נותן ברכה...

זה היה ה'חטא' של יוסף הצדיק. הוא לא ביקש טובה משר המשקים, אלא סמך על שר המשקים. הוא בטח בו ותלה את יהבו בו. הבה נקרא שוב את דבריו של רש"י עימם פתחנו במקור מס' 1: "מפני שתלה בו יוסף לזכרו ... בטח אל מצרים הקרויים רהב".

איפה זה התבטא בדבריו של יוסף הצדיק? הרבי לא מרחיב להסביר, אבל אולי ההסבר נמצא במדרש תנחומא כאן: "אתה השלכת בטחוני ובטחת בשר המשקים ואמרת לו שתי זכירות - כי אם זכרתני והזכרתני - תשתכח ב' שנים בבית הסהר". יוסף לא רק עשה כלי בסיסי לברכת ה', אלא דחק שוב ושוב בשר המשקים, כאילו הכול תלוי בו, וזה היה חטא עבורו.

5. התועדויות הרבי מלובאוויטש תשמ"ג ב/711: הטעם על זה שנענש יוסף להיות אסור שתי שנים, אף שבוא השרים לבית הסוהר היה כדי שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם, מובן מדיוק לשון רש"י: 'מפני שתלה בו יוסף לזכרו', כלומר שיציאתו מבית האסורים תלויה בזה ששר המשקים יזכרו לפני פרעה ... וזה היה חטאו של יוסף, כיון שאמנם היה צריך לפנות אל שר המשקים ... אבל מתוך בטחון גמור שהדבר תלוי ברצונו של הקב"ה.

בניגוד ליוסף, יש דמות הפוכה שמעניקה את הדוגמא לשילוב מושלם בין השתדלות לביטחון. זאת אחייניתו של יוסף, שעברה סיפור חיים דומה מאוד לשלו (ראו בראשית רבה פז,ו). גם היא התגלגלה לבית המלכות כדי להביא ישועה והצלה, אולם היא דווקא השכילה לשלב היטב בין עליונים לתחתונים. הייתה זאת אסתר המלכה, שכביאורו הידוע של הרבי, קודם צמה שלושה ימים ורק אחר כך הלכה אל המלך לבקש רחמים על עמה.

מה זה אומר הלכה למעשה? איך נראית השתדלות טבעית מתוך ביטחון גמור בה? הנה שני פרטים:

א. לצד ההשתדלות הטבעית, עושים גם מאמץ רוחני, כמו ניהול המסחר ביושר, מתן צדקה, שיעורי תורה קבועים וכו'. ב. כאשר ההשתדלות נשענת על ביטחון בה', אין מרבים בה יותר מהצורך, אלא עושים מה שצריך ומכאן ה' יעשה את היתר. הנה לשון נפלאה של הרבי:

אוצר אגרות הרבי עמוד שג: יהיה לבו בטוח בהשי"ת הרופא כל בשר אשר ישלח דברו וירפאו, ואף שצריך לעשות כלים בדרכי הטבע, היינו לשמור הוראות הרופאים, יש להבדיל בין שני הדברים: בעניני רפואה צריך להעסיק רק את כח המעשה שלו, משא"כ כח המחשבה וההרהור ... צריך הוא להשתמש בהם בעניני תורה ומצוות. והשקלא וטריא ופולפול בעניני הרפואה אין זה שייך אליו...

לסיום: הבעש"ט היה זקוק להלוואת מעות דחופה עבור צרכי השבת. הוא דפק על דלת אחד הבתים והמשיך ללכת הלאה. בעל הבית ששמע את הדפיקה, רץ אחרי הבעש"ט ושאל לבקשתו. הצדיק אמר שהוא זקוק להלוואת מעות לצורך השבת. "אם כך, למה מיהרת ללכת", שאל בעל הבית מבלבל?

"תראה", הסביר הרבי, "יהודי צריך לעשות כלי לברכת ה', ובשבילי גם כלי מועט כזה הוא מספיק. ומכאן ה' יתברך יפעל כבר את הברכה" ...